

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Բրենց :

ԲՐԻՆԶՆ՝ այնպիսի արմտիք մըն է որ աշխարհքիս բնակչացը իրեք մասին երկուքին սովորական կերակուրն է : Հատիկներն երկայնաձև ու ճերմակ են , ու միայն ջրով կամ կաթով խաշուելով ալ կ'ուտուի : Բրինձը շատ գործածուելուն համար խիստ շատ ալ կը ծախուի : Բուն արեւելեան Հնդկաստանի բոյս է , բայց կը մշակեն նաև Բրիտանիա , Բարիկէի ու Բարիկայի տաք կողմերը , նաև Յունաստան , Սպանիա , Իտալիա , և այլն : ջրոտ ու թաց տեղուանք կը սիրէ . անոր համար ուր որ բրինձը շատ կը մշակուի , ան լճացեալ ջրերուն գարշահոտութենէն օդը կ'ապականի ու շատ ֆուսս կուտայ մարդկանց . անոր համար Վաղղիայի հարաւային կողմերը թէպէտ և կրնայ առաջ գալ , բայց մշակելը արգելուած է : Երբայն թէ բրինձին մէկ տեսակն ալ , որ լեռնային կ'ըսուի , կրնայ մշակուիլ առանց օդը ապականելու . վասն զի աս տեսակը լճացեալ ջրերու շատ կարօտ չէ , ու ցորենի արտերուն մէջ ալ բաւական առաջ կուգայ :

Սակեւուն կերպերն երկրին տեսակներուն ու դիրքերուն համեմատ կը փոխուին . բաւական է որ երկիրը զով , խոնաւ , ցած ու ջրոտելու յարմար ըլլայ : — Բրինձին գլխաւոր սընունդը ջրէն ըլլալով գետնէն շատ հիւթ չծծեր . ամէն տեսակ հողի մէջ առաջ կուգայ , բաւական է որ ջրոտ երկիր ըլլայ . աւելի աղէկ է քիչ մը դարվար երկիրը , որովհետեւ ջրերը աւելի դիւրաւ կը վազեն . երկիրը

պէտք է նաև սաստիկ արեգդէմ ըլլայ , ապա թէ ոչ բրինձը քիչ ու գէշ կ'ըլլայ : Սազուկ ջրերը բրնձի արտերուն համար խիստ աղէկ են . երկիրը առաջուց հերկած պիտի ըլլայ , ու երբեմն երբեմն ալ պարարտացընելու է :

Բրնձի արտերը հաւասար քառակուսի բաժնուած պիտի ըլլան՝ մէկ մէկու կպած . ամենուն եզերքը ցած թումբեր պիտի ըլլան , ան թումբերն ալ ծակեր պիտի ունենան որ ուղած ատենդ ջուրը թողուս կամ արգիլես :

Հանքին ժամանակը մարտէն ինչուան մայիս է . հունտին չափը՝ ցորենին չափ պիտի ըլլայ , և ցանելէն առաջ արտը աղէկ ջրոտած ու կակըղցած պիտի ըլլայ . ցանելէն առաջ հունտը մէկ երկու անգամ ջրի մէջ թրջելը օգտակար է :

Հանելէն ետեւ ջուրը թողու է որ ինչուան 2 կամ 3 բթաչափ բարձրանայ , և միշտ աս չափս պահելու է՝ ինչուան որ բոյսը մեծնայ . ան ատեն բոյսին մեծութեանը համեմատ՝ ջուրը ցամքեցընելու է՝ որպէս զի ցողունը հաստնայ ու թել թել չբաժնուի . աս ցամքեցուցած ժամանակը կրնաս նաև քաղհընել . բայց ետքը մէկէն պէտք է ջուրը թողուլ առջինէն աւելի առատ , մանաւանդ երբոր բոյսը ծաղիկ տալու վրայ է :

Բոլորովին հասունալէն քանի մը օր առաջ ջուրը ցամքեցընելու է որ դիւրաւ հնձուի . հնձելու ատեն ոճը այնչափ միայն պիտի կտրուի որ կարենաս որայ կապել , որպէս զի կամնելու ատենդ հատերը դիւրաւ ելլեն . կամնելէն ու հոսելէն ետեւ շտեմարանին մէջ պիտի դնես ու աղէկ մը գոցես , և երբեմն խառնես :

Բրնձին վրայի կեղևը մասնաւոր ջաղացքներով կը հանեն :

Որովհետեւ բրնձին աճելու ատենը ջրով ծածկուած հողը երթալով կը պարարտնայ , և օգուն մէջ եղած ձրձիներն ու նոյն երկրէն ելած բոյսերը փտտելով շատ կը պարարտացընեն ա-

նիկայ, անոր համար շատ տարիներ նոյն երկրին մէջ ետեւէ ետեւ բրինձ կրնաս ցանել առանց հողուն մէջ նոր պարարտութի խառնելու. ետքը թէ որ ուրիշ բոյս ալ ուզես ցանել՝ ան ալ նոյնպէս աղէկ առաջ կուգայ ու խիստ աղէկ կը պտղաբերէ. անոր համար ջրոտ երկիրները պարարտացնելու մի միայն հնարքը՝ քանի մը տարի վրայէ վրայ բրինձ ցանելն է :

Ըստ մարդիկ բրինձը ջրի մէջ խաշելով ու վրան աղ ցանելով հացի տեղ կ'ուտեն, որ խիստ սննդարար ու առողջարար է. բայց մէջը ցորենին պէս մածուցիկ հիւթ չունենալուն համար՝ հաց չլինուիր : Չինացիք բրինձը կը ծեծեն ու կը խաշեն, ետքը շաղուելով կաղպարներու մէջ կը թափեն ու անով այլևայլ ամաններ ու արձաններ կը շինեն : Իրինձը թթուեցնելով տեսակ մը ոգիաւոր ցքի՝ ալ կը շինուի :

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԳԻՒՏԻՑ

2. Հնգետասաներորդ դար :

ԻնՅԵԱԼ դարուն երկու մեծ ու օգտակար գիւտերն այսինքն կողմնացոյցն ու վառօդը, մարդուս միտքը շատ բացին. աս հնգետասաներորդ դարուն մէջ ալ ուրիշ երկու գիւտ ելան որ առջիններէն աւելի մեծ ու օգտակար եղան. այսինքն տպագրութե գիւտն ու Լամբրիկայի գտնուիլը :

Մարդուս մտքին կրակը անդադար նոր նոր բաներ գտնելու ետեւէ կ'ըլլայ, կ'ուզէ ամէն բան գիտնալ, ամէն բան կատարելագործել, ու շատ անգամ մէկ գիտութիւն ուրիշ գիտութե մը ճամբայ կը բանայ. կողմնացուցով գտնուեցաւ նոր աշխարհքը, գինիով՝ օղին, նոյնպէս նաև թղթով՝ տպագրութեան գիւտը, որ եղաւ Վերմանիայի Սոփոնտիա կամ Սակոնցա քաղաքը,

Յովհաննէս Լուծթեմայերկին ձեռքովը : Եւ մարդս քանի մը փորձեր ընելէն ետքը մտածեց տախտակի վրայ ամբողջ երեսներ փորել, ու ետքը ուղածին չափ օրինակ տպել անով. ասիկայ եղաւ տպագրութեան արհեստին առաջին քայլը : Բայց որովհետեւ ամբողջ գործք մը փորագրելու համար շատ աշխատանք պէտք կ'ըլլար, ու շատ ատեն ալ կը կորսուէր, մտածեց Լուծթեմայերկ ուրիշ հնարք մը, ու փայտի կամ մետաղի վրայ դէպի դուրս ցցուած շարժական գրեր փորեց. աս գրերը իրարու քով դնելով ու համարիչի հատիկներու պէս բարակ չուանի մը վրայ անցնելով կը կապէր ու անանկ կը տպէր : Բայց աս փորձերը քիչ յաջողութիւն ունեցան, ու ինքը աղքատութեան մէջ ընկաւ. պէտք եղաւ որ 1444^{ին} Սոփոնտիա դառնայ, ու հոն Ֆուսթ անունով ոսկերիչի մը հետ ընկեր ըլլայ, որն որ իրեն ստըկով օգնեց : Եսոնց հետ ընկերացաւ Պետրոս Էֆֆէր գերմանացին, որ խելացի ու ճարտար մարդ մըն էր, և ասիկայ տպագրութեան գիւտին վերջի կատարելութիւնը տուաւ՝ գիր թափելու հնարքը գտնելով. վասն զի ինչուան ան ատեն ամէն մէկ գիրը զատ զատ կը փորէին :

Եւ գիւտս ամէն կարգացող մարդկանց մեծ ուրախութեան պատճառ եղաւ. վասն զի ամէն մարդ կ'ըսէր թէ ասկէ ետքը աժան աժան գիրք կը գնենք ու կը կարդանք, և աղքատներն ալ հարուստներուն պէս կրնան զանազան ուսմունքներ սորվիլ : Բայց շատ ատեն անցաւ՝ ինչուան որ գրքերը սկսան շուտ շուտ տպուիլ ու շատ թուով, կատարելութիւնը կամաց կամաց եկաւ վրան :

Մարդկանց տգիտութիւնը պատճառ եղաւ որ տպագրութեան առջի հնարողները կախարդի տեղ գրուելով՝ նեղութիւններ քաշեցին. ասանկ